

ձէք. Կարողեալ, դիւն ա ձիւն մէկին վրա
Հէծի տը մանչեօցը էտըվէն Հասի:

— Ախպար, ձին իշ պիտի ընիմ. աս
լէնէարին մէջ ձի կը բալէա. էս Հիմա վիւր
ին նը— կը բերիմ:

— Էս ձին հեզնաս ախյի (որպէսզի) չիմ
ըսէար. կ'ըլլա էօր պէ*կը կ'ըլլա:

— Պէ*կը ըլլա նէա, ֆէօն ձիւն դը*
ըթիւր (պակասութիւն) չիբա:

Կարողատը կ'իւ, մնչիկը կը գը*նա կը
նէյի էօր կրկիւ Լէազի ձի միսիտ (եզիւ-
տացօրեն) բէաոցազ կիւ-քն, փիշփիշեր-
(ամբողջ) մէկէն Մանիւկին բէօվ կիւ-քն:

Մանիւկը կ'ըսէա.

— Դիօսիօ մախկանչիխիկ, չօսիօր ծէն-
կէծ միխիկը բախբաշիխիկն:

— Մըքէնը մէկնէր փաքճալըքճը ակ-
ճառակնանք. թէօկնէօզ տըկնիւր թէօկնէօզ
իկնիւկնան:

— Ազճառ մապճարդիպնիկըպճը կէպ-
ճըթապճան մապճարթօպճու կըպճարիպճին:
Լազէարը կը ձքին, իրէանք ա գէաղը կը
դէառնան. Խաշախիւր ախպարը կ'ըսէա.

— Խաղը պաշայէլէաք (սկսիլ):

Մնչիկը կը պաշայի:

Մէյ մը զարկիք, կրկի* զարկ* տէ
Փարտեօն, փարտեօն,
Փարտեօն, փարտեօն (նծրողութիւն)...

ՀՐԱՁԵԱՑ 8- ԱՅԱՌԻՆԱՆ

1. Ծածկաբանութեան եղանակ մը. կը կազ-
մուի իւրաքանչիւր վանկին ձայնաւորին քով
աւելցնելով իւլ և յետոյ նոյն վանկին ձայ-
նաւորը. ծօ օ ծօխիւ, Ուրեմն վերի ծածկա-
բանութիւնը կը նշանակէ — ծօ մանչիկ, չօր
(ուժով) ծէծ մը քաշիմք:

Նոյն եղանակով և կ'ծ կամ պէ՝ մասնիկնե-
րով կը կազմուին յաջորդները՝ որոնց նշանա-
կութիւնն է.

Մէնք մէր փայր (բաժին) առիւք. Թօղ առւր,
Թօղ իան (երթան):

Աս մարդիկը կ'երթան մարդու կ'ըսին:

ՍՈՒՐԷԱՆԳԱՆ ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ

ՆՈՐ ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ

1. ՀԱՅ ԲՐԻՍՏՈՆԵԱՑ ՀՈԳԵՌԱՐԱՎԱՆՆԵՐՈՒ

ՆԱԽԱԿԱՆ ՏԱՐԱՋԵ

Ամտարակոյս, ինչպէս հիմակ, Յոյնպէս ալ հիմ
ժամամակմերը, կ'որոշուէր մեր ազգիմ եկեղե-
ցակամ դասմ աշխարհիկ մարդոցմ՝ իրեմ ար-
տաքիմ տարագով եւս: Արդ, հոգեւորականնե-
րու յատուկ այդ տարազմ արդեօք միշտ ամ-
փոփոխ մնացամ է միմչեւ ցարդ, թէ ըստ ժա-
մանակաց եւ համգամանաց՝ այլեւայլ փոփո-
խութիւններ կ'ընէ: Բ. Կը զիտցուի՝ արդեօք
ի սկզբամ ի՞նչ ծնւ ունէր այդ տարագմ, յա-
տուկ ազգայիմ էր, — գուցէ բըմերու զգես-
տուց ծնւի՝ յետոյ քրիստոնեայ քահանայից յառ-
կացուած, ինչպէս եղեր եմ ինչ ինչ հեթանոս
սովորութիւնք, — թէ յոյնեւիմ կամ ասորի-
մերիմ փոխ առնուած:

2. ՎՐԱՑ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ

Վիրք եւ հայք, այնչափ մերձաւորը իրերաց
աշխարհով, լեզուով եւ ուրիշ շատ պատմական
եւ գրական սեռութեամբք, ունեմալով յաճախ
իրերաց հետ փոփոխակի ըմբարտամներ, գրա-
կամ միցութիւններ, եւ այլմ, նամացեր եմ միշտ
մթութեամ մերքեւ ծածկել միմ միւտոյմ պար-
ծամքները, գրական արդիւնքները, աւանդական
զրոյցները, եւ կամ իրերաց ծնւթէ խլել զա-
մընք, եւ որովհետեւ հայոցս մեծամասնութեամ
համար, ամմատչելի է վրաց լեզու, Յոյնպէս
ամմատչելի եղեր է մասեւ Մոցա հիմ եւ Մոց մա-
տեմագրութիւնմ: Արդ փափաքելի էր որ ծնւմ
հաս եւ ըմբռնակ ամծիմք սակաւիկ մի լոյս

տալիմ մեզ այս մասիմ. եւ, ի մասնաւորի, կողկաւու. ազգայիմ թաւաւաւք, ի ժողովոյ թարգմանութիւններ ըմբլու զաղիներեմ, որ հասարակաց մտաւելի լեզու մ'է արդէմ, վրացերեմէ թարգմանութիւններ ըմբլու, իմպէս կ'ըմեմ ռուսերեմէ, ծամթագմէիմ մեզ մոցա թէ՛ հիմ եւ թէ մոր մատնեալզորութիւնը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՔ

ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ ՍՈՒՐԶԱՆԴԱԿԻՆ

(Շար. և վերջ. տես յէջ 42)

1. ԳՐԱՐԱՐԻ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՐԱՐԻ ԽՆԴԻՐ

(Գ. Պատասխան յոչիսի (1897) ստորհանդակի երրորդ հարցման).

Ոմն. — Բայց « չարժուի թէ մենք կը պնդենք այժմ ամէն ինչ դարբար գրել. մենք համոզակից ենք Պր. Խարայեւեանի ». (անդ, 188, ա, 3). մեր ըսածն այս է՝ թէ պէտք է հին լեզուն ալ « նոր լեզուի հետ գործածել ի գրութեան ». (անդ, 185, բ, 4) և այնպէս՝ որ օրէնք հաստատուի՝ « աշխարհաբար շարագրուելու ասորեայ գրեւածները, և դրարար զանոնք՝ որ ամէն դարեաց մէջ գործածելի պիտի լինին... Այս կէտս Պր. Խարայեւեան աւելի պարզած է ». (անդ, 188, ա, 35-44):

Բաւնաւեր. — Այդ մասին կը փափաքիմ ուրեմ Պր. Խարայեւեանի աւելի պարզածը իւր բերնէն լսել, և ոչ միջնորդաբար, և այնպէս երկուքնուդ մէկէն պատասխանել՝ եթէ համոզակից էք իրարու հետ ըստ աւանային:

Խարայեւեան. — « Մեր համազումն այս է... Թե պէտք է ասորեայ գրեւածները շարագրել նորով, և զանոնք՝ որ ամէն

պարտք մէջ գործածելի պիտի լինին՝ շարագրել հնով: — Այս երկրորդ կարգի գրեւածներն եթէ նորով լինին՝ յետ քանի մի հարիւրեակ տարիներու՝ երբ կը մեռնի արդի լեզուն և տեղի կու տայ այլում կամ այլոց, այդ գրեւածք թէ անախորժ պիտի լինին և թէ՛ իրենց գործածութիւնը դժուարին: — Եթէ ընդունինք այս կարծիքը՝ թէ ամէն դար իւր լեզուով պիտի գրէ, « մշտնջենաբար հարկաւոր գրոգրիւնքը հասկանալու համար՝ ժամանակաւ պէտք պիտի լինի՝ անցած իւրաքանչիւր դարուց մի մի քերականութիւն և բառարան յորինել և ուսուցանել: Այս անպատեհութենէն ազատելու համար՝ յատուած կը կարծենք այդպիսի երկասիրութիւնքը շարագրել հին լեզուով, զոր մինչև ցայժմ ամէն դար հասկացեր է և պիտի հասկանայ այսուհետեւ ևս, զի մեր հին մատենագրութեան հետ միշտ պիտի յարասեւէ անոր ուսումն ալ » (անդ, 82, բ, 1-24):

Բաւնաւեր. — Ուրեմն դուք, պարոններ, գրութեան ենթակայ եղող բովանդակ իրաց վրայ եղած և լինելիք հրատարակութիւնները՝ երկու տեսակ գրեւածոց կ'ամփոփէք, այսինքն՝ ասորեայ և ոչ-ասորեայ (կամ ինչպէս դուք կը քաջատրեք մշտնջենաբար հարկաւոր) գրոգրիւններու: Դուք ձեր խօսքի մէջ պարզած էք թէ ինչ կը հասկընանք ոչ-ասորեայ կամ մշտնջենաբար հարկաւոր գրեւածք ըսելով. բայց չէք պարզած թէ ինչ կը հասկընաք ընդհանրական ասորեայ գրեւածք անուամբ: Անշուշտ այդ տեսակի գրութիւնները չէք ամփոփած միայն օրացոյցներու, խաւնարի կամ անեղանդան ժաննացագրերու, օրագրաց երրորդ ու չորրորդ էջերու մէջ հրատարակուած յայտարարագրերու, յանձնարարագրերու, խոստագրերու և այլն, և այլն, կամ զանազան օրհնագրական իշխանութեանց ամսամանալիւն և փոփոխական հրամաններու, և կամ թատերաց մէջ ներկայացուելիք զանաչուներու, անհմանափակ շրջանակին մէջ, որոնք իսկապէս ասորեայ կրնան ըսուիլ. վասն զի առնց և նմաններէ դուրս եղած գրութիւնք կը վերաբերին մարդկային ծանօթութեանց կամ օգտակար գիտութեանց կամ մէկ և

կամ միւս ճիւղին, և կարող են մշտնջենա-
բար հարկաւոր ըստիկ և լինել: Ամէն մարդ
որ իւր մէկ համագումը կամ մասնութիւնը
օգտաւէտ դատի գրութեան ձեռքով հաղոր-
դելու իւր նմանեաց ի հարկէ կը փափաքի
կամ կ'ենթադրէ որ նոյնը օգտաւէտ լինի
ոչ միայն ասորեայ կերպով, այլ նաեւ մշտն-
ջենաւորաբար, ոչ միայն ասպազային, այլ
նաեւ ներկային, ոչ միայն խառնք մի մարդ-
կանց, այլ նաեւ ընդհանառօրէն: Բայց որով
հետեւ այդ ընդհանառօրէն և ներկայն չեն կա-
րող հասկընալ և օգտուիլ իւր գրութենէն
եթէ գրաբար լեզուով լինի, ուստի հարկ է
որ նաեւ այդ իւր մշտնջենաբար հարկաւոր
լինելիք գրածը՝ ժողովրդեան հասկանալի լե-
զուով գրէ, այսինքն աշխարհաբար լեզուով:

Բայց կրնան լինել մարդիկ՝ որք իրենց
նպատակ չունենան հասկըցուելու ընդհանառ-
ժողովրդեան, այլ զո՛ր լինին մասնական-
ներու և կամ խառնք մի մարդկանց հասկա-
ցողութեամբ. այսպիսիք, այո՛, կարող են
(առանց ուղղամտութեան դէմ գործելու) գրել
գրաբար լեզուով. բայց մենք բարեւոյն չու-
նինք բանադատելու որ ամէն մարդ այդ սե-
սակ մարդկանց զո՛ր եղածովը զո՛ր ըլլայ, և
գրաբար գրէ:

Ուստի ուղիղ կը լինի՝ եթէ դուք գրա-
բար և աշխարհաբար գրելու մասին ձեր գա-
ղափարը ձևափոխէք հետեւեալ նախադասու-
թեամբ, որուն ես ալ իմ հաստատական
ստորագրութիւնս կը զրոյշեմ. « Ո՛վ կը փա-
փաքի իւր գրութեան, ժողովրդեան ընդհան-
րաբեան կամ հասարակաց հասկանալի ընել՝
պէտք է որ աշխարհաբար գրէ, իսկ ով որ
զո՛ր կը մնայ իւր գրութեան ժողովրդեան մաս-
նախմբի մը միայն և կամ առանձնականաց
հասկանալի ընելէն՝ ազատ է գրաբար
գրելու»: — Այս է միակ ճանապարհը որոյ
մէջ կարող պիտի լինինք համաձայն քայլել,
ապա թէ ոչ՝ ես իմ ճամբաս բռնէն և դուք
ալ ձեռք, որ ինծի համար ծայրը փակ կամ
կոյր փողոցի մը կը նմանի, որուն բովան-
դակ երկայնութիւնը մարդոց կարելէն յետոյ՝
շատ ուշ կը տեսնէ որ եւք չունի, և կը ստի-
պուի գարձեալ կրկին աշխատութիւն կրել և
եւ դառնալ՝ ուղիղ ճամբու մը վրայ քայլելու:

Իսրայելեան և Համախոհք. — Ու-
րեմն մեր այսքան երկար բանավիճի հետեւ-
թիւնն է՞նչ եղաւ:

Յանաւար. — Այս եղաւ՝ որ Ա. Յայա-
նուեցաւ թէ ես գրաբար լեզուն կամ գրա-
բար գրելը ոչ ծաղրեր եմ, ոչ արհամարհեր
եմ և ոչ ալ նորա դէմ հակակրօթիւն ու-
նիմ. — Բ. Չէ կարելի գրաբար լեզուի
ուսումը կամ բացարձակ օգտակար համարիլ
ամենուն և կամ բացարձակ մնաստակար, այլ
օգտակար է յոմարակամ ուսանողաց համար
և մնաստակար՝ բոլոր ուսանողաց. — Գ. Ան-
հրաժեշտ է թաղական և Միջակ դպրոցնե-
րու ծրարքէն զուրս հանել գրաբարի ուսումը
և սեփականել միայն Բարձրագոյն վարժա-
րաններու ծրարքին. — Դ. Գրաբարը ընդ-
հանուր պարտաւորիլ ընելու ջանքն՝ մնաստ-
կար է նոյն իսկ գրաբարի զարգացման, բաց
ի այն մնասէն՝ զոր պիտի կրեն ուսանողք
և ուսուցիչք և հաստարակութիւնն. — Ե. Իրաց
բնական ընթացիկն և ժամանակին յեղափո-
խական օրինաց հակառակ է գրաբարը հաստ-
արակաց խօսելու և կամ գրելու լեզու ընելը.

— Չ. Գրաբարը բոլորովին անհասկանալի է
ժողովրդեան ընդհանրութեան, և Միթիթա-
րեանց ու նմանեաց գրաբար գրութիւնք ու-
սումնականաց համար միայն՝ օգտակար եղած
են ուղղակի և ոչ ժողովրդեան ընդհանրու-
թեան. — Է. Կրօնական գրոց և պաշտա-
մանց լեզուն պէտք է մնայ գրաբարը, բայց
բանաւոր չէ կրօնական տեսականութիւն միայն
բանապատեմ զժողովուրդը գրաբար հասկընա-
լու և գրելու. — Ը. Գրաբարէ աշխարհա-
բար եղած և լինելիք թարգմանութեանց պա-
կասութիւններն կամ անկասարակութիւնն՝ ան-
կարելիաբեան, չօրինաւորաբեան և անտե-
ղիաբեան հետ կապ չունին, այլ կը ցուցը-
նեն թէ աւելի խնամքի և աւելի քաջալարժ
ձեռքի կարօտ են. — Թ. Գրաբարը պէտք
է շատ ուսուցողի Բարձրագոյն վարժարանաց
մէջ, ուսկից քուրս ելլող աշակերտաց ամենին
աւելի յետադիմն ալ պէտք է գեր ամենա-
պարզ գրաբարն անսխալ հասկընալ. — Ժ. Ի-
րաբարութեան և օրագրութեան պաշտօն
կատարողներէ գրաբար լեզուի աւելի հիմնա-
ւոր գիտութիւն կը պահանջուի, բայց ոչ

դէպ ի գրութար ձկտումն լեզուի . — ԺԱ. Գրութեան ասպարէզը այժմ միայն արեւելեան և արեւմտեան գաւառաբարառներու ձեռքը լինելով, միւս գաւառական խօսւած, ներք իրենց գրութիւնը պէտք է յարմարընեն կամ արեւելեանին և կամ արեւմտեանին ոճոյն . — ԺԲ. Ժողովրդեան ընթանալ, դռաքեան համար հասկըցուելիք գրուածները հարկ է որ լինին աշխարհաբար լեզուով, իսկ միայն ուսումնականաց համար գրուածները կրնան նաև գրաբար գրուիլ, հեղինակին ազատ կամաց համեմատ :

Յորդանանեան . — Ստիպոյն այդ ամէն ցուցմունքներով հանդերձ՝ « ես մտնողս եմ թէ գրաբար լեզուն մի օր պարսաւորիլ առարկայ պիտի լինի ամէն հայ վարժարանաց և դպրոցներու մէջ » . (սեպ, 397, ւ, 36-40) :

Բանասէր . — Դուք իրաւանց մէջ էք, պարոն, այդ ձեր պարզամիտ համոզումը՝ որ բնաւ մէկուն ֆուս չի բերեր՝ շարունակել նաև այսուհետև, և միշտ ալ սպասել այդ ձեր մեծիայական օրոշան, յորում ձեր համոզման յաղթանակը կատարէք՝ հասարակաց ուղղամտութիւնը ձեզ հետ միացած տեսնելով . . . Առ այժմ այդպէս չէ . . . Փանի որ ձեր մեղապարտ դատած Բանասէրը գէթ տեւական վարդապետութեան մէջ ընդնաւորու հայ հասարակութեան հաստատարութիւն չէ : Տեսնենք այժմ գործնականին մէջ :

Բ.

Բանասէրը դատապարտելով՝ է իբրեւ վարիչ ազգային եռակարգ վարժարանաց :

Այս մասին մէջ բարեբախտաբար ոչ վիճելու և ոչ ալ երկար գրելու պէտք կայ, քանի որ դիմացս ոչ հակառակորդ ունիմ դեռ, և ոչ ալ գրելիքներս տեսական կերպով է, որ այսպիսի կամ այնպիսի կարենայ քաշըշուիլ : Իմ նպատակն է ուրեմն համուստ՝ բայց բոտ կարելոյն որոշ ծրագիր մ'առաջարկել հայեւրեան շեղուի ուսման, սխեմալ ժողովոցներէ մինչև մասնագիտական ընթացքի աւարտումը .

և այդ ծրագիրը առաջարկել ոչ իբր կատառ, թեյոքաբան—տիպար մը, այլ բարեփոփոխութիւններ կրելիք՝ եթէ բանիւրուն և փորձառու անձինք հաճին ձևակերպուելիք մասերը ցոյց տալ մեզի . որպէս զի մենք ալ ըստ այնմ գործնական կերպով սկսինք յօրինել և հրատարակել այդ ծրագրի գործադրութեան համար հարկաւոր եղած դասագրքերը, առանց որոց ծրագիրը՝ որչափ ալ ընտիր լինին՝ օրեւէն աշտարակներ կը դռնան :

Իմ նպատակն դուրս է՝ խօսիլ այստեղ ազգային լեզուն ուսուցանելու այս կամ այն կերպին և ռճին վրայ, որոնք աւելի կամ պակաս դիւրութեամբ կրնան մի և նոյն նպատակին հասցընել :

Ահաւասիկ ուրեմն իմ վարչութեանս ներքև գտնուող եռակարգ ուսումնարանաց հայեւրեան ուսուցման ծրագիրը :

1. Կ'ենթադրեմ թէ անհրաժեշտ է զէթ երեք տարի նորածին մը թողուլ իւր մարմնամոց ներքև, և թէ այդ շրջանին մէջ արդէն տղան կը սկսի թոթովել հայերէն — մանկական բառերու շարք մը, և իր ամեւնապարզ կարօտութիւնները և զգացումները հաղորդել :

2. Մանուկ մի իւր չորբորդ տարեկան շրջանին մէջ կրնայ աւանդուիլ Մարկոնցներու խնամքին, որուն ընթացքը լինի երեք տարի (4-6 տարեկան տղայք) . հետեւեալ ծրագրով .

Առաջին Տարի . — Ընտանի բառերու ուսումն, չորս կողմը զանուած ամենաոտուրական նիւթոց, միշտ նիւթապէս իրականին վրայ ցոյց տալով . (զօր. արեւ, լուսին, աստղ և նմանիք, — շուռ, կատու, հաւ, ձի և նմանիք, — ջուր, արիւր, գետ, ժող, քամի և նմանիք, — աթոռ, սեղան, պնակ, ախտակ, զգալ և նմանիք, — հաց, միս, պանիր, գինի, իւղ և նմանիք, և այլն) :

Երկրորդ Տարի . — Սովորական բառերու ուսումն, սկսելով տան մէջ գտնուած իրենեմ՝ անցնիլ փողոցի, շուկայի, բճառքեան, և այլն, մէջ գտնուածներուն, առաջինեւրուն ոճով :

Երրորդ Տարի . — Խօսակցութեան բառերու ուսումն, և զիսկաւորապէս ժամանակի,

լսափի, կշռքի և ւստակամ բառեր, և ըն-
տանեկան լեզուի մէջ յաճախած թայեր, (զօր-
սիրել, ուզել, տալ, զալ, երթալ, բերել,
զարնել, վազել, և այլն, և այլն) :

Այս ամէնը պէտք է ուսուցութի ոչ թէ վար-
դապետութի (գասի ոճով), այլ սովորաբար
ժողովներու մէջ ի գործ դրուած զօրասնաց
ոճով, մի և նոյն ատեն ջանալով որ ազան
կարեւոր բառ բառի հետ կապել և գէթ թերի
կերպով իր միտքը բացատրել :

Յ. Նախակրթարանի ուսումը կը սահմա-
նեմ երկու տարուան շրջանով (7—8 տա-
րեկան տղայք), որոց Առաջին Տարաշն մէջ
պիտի սորվեցուն ուսումն Տասերը ձանկնա-
շու, Պարզ և բաղաձայն նշանները քովէ քով
հնչելու, թասերը կարգաւոր և տասերը գրե-
լու: Երկրորդ Տարաշն մէջ պէտք է սովո-
րին որ և իցէ բառ կարգաւոր ոչ գրել, պարզ
թռանդանները գրել ու կարգաւոր, և իրագի-
տութիւն ամենապարզ նիւթոց :

Կ. Թաղական կամ Նախնական կամ
Տարական դպրոցի շրջանը չորս տարիներու
կը բաժանեմ (9—12 տարեկան տղայք),
հետեւեալ ուսումներով.

Ա. Տարի. — Ընթերցումն, գիր, հա-
տուած կամ բերանացի սերտել ամենապարզ
և կարճ զուարճալի մանկական նիւթեր, աշ-
խարհաբար քերականութիւն մայրենի լեզուի
(եզակի, յորձակի, — ածական, գոյական,
— յատուկ և հասարակ անուն) և հրահանգք,
իրագիտութիւն համեմատաբար բարձրագոյն
աստիճանի իրաց :

Բ. Տարի. — Ընթերցումն, գիր, հա-
տուած, քերականութիւն (թուական անուն-
ներ կարգաւոր ու գրել, հոլով և հոլովումն
գոյական և ածական անուանց, դերանուններ)
և հրահանգք :

Գ. Տարի. — գիր, բերանացի ընտանի
և զուարճալի մէկնիներ պատմել տալ, քե-
րականութիւն (բայ, մակբայ, շարկապ,
ձայնարկութիւն), հրահանգք, քերականա-
կան լուծմանք, ուղղագրութիւն պարզ բառից,
հատուած բնաբար աշխարհաբար արձակ մա-
սենագիրներէ :

Դ. Տարի. — Քերականութիւն (խղրա-
սութիւնք բայից, իմաստ փոխող խնդրառու-

թիւնք, հումանիշ բառեր), հրահանգք, տրա-
մաբանական լուծմանք և ուղղագրութիւն զբ-
ժուարին և նմանաձայն բառից և հատուած
ընտիր աշխարհաբար քերթուածներէ :

Ծ. Միջակ վարժարանի կամ Գիմնա-
սիոնի շրջանը նմանապէս չորս տարիներու
կը վերածեմ (13—16 տարեկան պատա-
նեակք), հետեւեալ զասերու նիւթերով.

Ա. Տարի. — Քերականութիւն (ձեք
քերականութեան), աշխարհաբար լեզուով
տաղաչափութեան կանոններ ու գործնական
հաշակ մը տալ, ուղղագրութիւն խոստապա-
հանջ նաեւ ամենամանր գիտելեաց, պատմու-
թիւն ազգային հին մատենագրութեան (ընդ-
հանուր գիտելիք. Դ և Ե դարեր) :

Բ. Տարի. — Գրութիւն ընտանեկան
բազմաստեղծ նամակներու, մէկնիներու,
առակներու, և այլն. — Պատմ. ազգ. հին
մատենագրութեան (Ջ. Է. Ը. Թ. Ժ. դարեր) :

Գ. Տարի. — Գրութիւն ընտանեկան և
պարզ պատմութեանց և նկարագրութիւններ.
— օտար լեզուներէ աշխարհաբար թարգմա-
նութիւնք, պատմութիւն ազգ. մատենագրու-
թեան (ԺԱ.—ԺԶ դարեր) :

Դ. Տարի. — Գրութիւն աստուարական
նամակներու, հաշիւներու. — օտար լեզուներէ
թարգմանութիւնք. — պատմ. ազգային նոր
մատենագրութեան (ԺԵ.—ԺԹ դարեր) :

Զ. Բարձրագոյն վարժարանի կամ շի-
կոնի շրջանը նոյնպէս չորս տարի կը սահ-
մանեմ (17—20 տարեկան պատանիք), հե-
տեւեալ ուսումներով.

Ա. Տարի. — Գրաբար լեզուի քերակա-
նութիւն վարդապետական և գործնական (հրա-
հանգք) մինչև բայերը. ամենապարզ սրա-
բարէ թարգմանութիւնք աշխարհաբար լե-
զուով. — հատուածք :

Բ. Տարի. — Գրաբարի քերակ. վարդա-
պետական և գործնական (հրահանգք) մինչև
միջոց. — Թարգմանութիւնք պատական հե-
ղինակաց, ընթերցումն նոյնի և մատենա-
գրական լեզուական անորոշարձութիւնք և
գրաբարի սեփական ոճեր. զատական հեղի-
նակաց :

Գ. Տարի. — Ձեք քերականականք, տա-
ղաչափութիւն (վարդապետական). Թարգմա-

նութիւն և ուսումն (լեզուական—քննադատութիւն) խրթին և հելլենաբան ու ասորաբան, և այլն, հեղինակաց :

Դ. Տարի. — Պատմական և նկարագրական պարզագոյն շարադրութիւնք դրաբարի. — Աշխարհաբար լեզուով գրելիք թղթակցութիւնք և յօրուածք, և այլն, օրագրաց և քառամասերից, և այլն :

Այս շրջանիս մէջ կ'ենթադրեմ որ կատարուի նաեւ. բնդհանուր գրականական—աշխարհական ընթացքն՝ հայերէն լեզուով :

6. Մասնագիտական ընթացքը կը սահմանեմ՝ երկու տարուոյ շրջանի, հետեւեալ կերպով.

Ա. Տարի. — Գրաբար շարադրութիւնք զանազան տեսակ նիւթոց վրայ (մատենագրական, ուսումնական, փոստենական, քեմական, ներդադեան, և այլն, և այլն). — Գրաբար թարգմ. յօտար լեզուներէ (հին և նոր լեզուներէ). — տաղաչափական գրութիւնք, բուսագիտութիւն (կազմութիւն բառից, սծան, ցումն, բարբութիւն, յատկութիւնք, և այլն) :

Բ. Տարի. — Պատմ. գրաբար լեզուի և ուսումն դարուց ի գործ փոփոխմանց. — Ուսումն նշանաւոր մատենագրաց ոճոյ սեփականութեան. — Տեղեկութիւն և գրութիւնք լեզուական ինչորոց վրայ. — Բաղդատական և բնդհանուր լեզուագիտական նախածանութիւնք. — Հայերէն լեզուի մասին օտարազգի և մերազգի լեզուագիտաց սեսութեանց ուսումն :

Այս և ահաւասիկ այն ծրագիրը զոր ես կ'առաջարկեմ հայերէն լեզուի ուսուցման մասին, և կը սպասեմ Հասարակութեան դատաւարութեանց և յատկապէս նաեւ իմ հակառակորդացս Խաչայեղեան — Ոսմ — Յրդանեանեան ճշմանաւորութեան խորհրդածութեանց, պակասը լրացնելու և աւելորդը յապակելու համար, և լսելու Բանասիրի տաղարացոցման կամ դաստապարտութեան վրէժները :

Ա Ա Ն Ա Ս Է Ի

2. ԳՐԱԲԱՐԻ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ ԽՆԴԻՐ

(Է պատասխան (1897) յանձնար ամսոյ Սուրհանդակին երրորդ հարցման) :

Բազմալեզի նոյեմբերի սուրհանդակին մէջ կարդացի Բանասիրէն՝ իբր պատասխանի իմ եւ այլոց տողից իւր առաջին հատուածին դէմ՝ երկրորդ մի, որով կը փորձէ ջատաջողել իւր նախորդը եւ այնոր* մէջ յայտնած

* Բազմալեզի ղեկեմբերի պրակին մէջ խօսելով վերայ բարին ուղղադրութեան մասին, ցուցած կարծեցի անտեղութիւնը զատերն յապաւելու դրութեան : Նոյն այդ անտեղութիւնէն խոսափելու համար՝ ինչ պատշաճ կը թուէր, ինչպէս կը փորձեմ հոս, զրեւ եւս այսոր՝ այսորք՝ այսոց, այսորք՝ այսորք՝ այսորք՝ այսորք, այնորք՝ այնորք (յորոց եզ. սեռ. արդէն ի Բզմբ. բնդանութեան է), որք նոր լին, այդ առեալ զորք ձեւերէս, այսորք-ի՛կ՝ այսորք-ի՛կ՝ այսորք-ի՛կ, այսորք-ի՛կ՝ եւ այլն, (հմտ. այսոր՝ այսորք՝ այսոց, այսոր եւ այլ ձեւոց վերայ յաւել. իկ) : Զի ինչպէս թարգմ. եւ ուսմիկ է աս, աք, ան, այլ կը ըսեմք այս եւ այլն, այսպէս եւ սեռ. այսոր, եւ ոչ ասոր եւ այլն : — Գարձեալ՝ իբր ընտիր կը զրեմք իար, եւ ոչ իր, հետեւաբար պատշաճ էր հորովել իարեան, իարեանց, եւ ոչ իրեան, իրեանց : Առաջարկած ձեւերս արդէն նախեաց ուսմկերէնի եւ մասամբ արդէ գաւառական բարբառոց սովորական են, ինչպէս յայտնի է տեղեկաց. եւ բնաւ տգէղ չեն հնչելու կանոնաւորութիւն եւ նոյն իսկ քաղցրաւայեռութիւն սիրող ականջաց : — Գարձեալ՝ ապառնայն մեռած պիտի կցորդը (որ է զորք պիտի, պիտեք բայն) կենդանացներով՝ իբր բարբործածել, զոր օր՝ պիտիտ, — իս, — ի, — իմք, — իք, — ին գայ, եւ ոչ թէ պիտի գամ, գամ, գայ, եւ այլն : (Գրոց մէջ թէ ղեմազուրկ է պիտի եւ թէ ղեմաւոր) : Քան զպիտեւս կանոնաւոր է եւ աշխ. ղեմազուրկն, պիտի որ կամ պիտ՝ որ գամ : — Այս եւ այսպիսի բանաւոր եւ ընտիր ձեւեր եթէ զործածական զանաւոր ի նոր լեզուի, այսոր եւ հնոյն մէջ մի քայլ միայն պիտի մնալ, եւ հինն այլ անաշխատ հասակաւ նալի զանալ :

համոզմունքը : Այդ դեռ շարադրելի է , թուի յընթացս բոլոր ներկայ տարւոյս : Եւ որովհետեւ այդ առաջին մասնէն ինձ յայտնի է յաջորդաց բովանդակութիւնն այլ , ուստի կը փութեամ խնդրել սուրհանդակէն՝ որ ի պատասխանի այդոր վերստին տպագրէ իմ նախորդն՝ առանց ո եւ է փոփոխութեան :

Կարգացի հատուած մ'այլ գեկեմքերի մէջ ի Գրիգորէ Բալաստեանց , որ էր գրեթէ Բանաստիւրի արձագանգը : Կարեւոր կը համարիմ իմ նախորդին վերայ , — զոր անգամ իմ եւս իւր համար տպագրելու պէտքը կը տեսնեմ , — յաւելոյք քանի մի խօսք :

Բոտ որում նախնաց լեզուի դէմ լարուած նորաձեւ եւ հակադրական պատերազմն առանց հակասութեանց չկարէ լինել , ահա տեսէք՝ ինչ կ'ընէ Բալաստեանցը : Կ'ընդունի նա՝ թէ « առսահայ եւ սաճկահայ բարբառները շատ անգամ մէկը միւսի համար զբարից էլ աւելի դժուարեմբունելի է » . եւ հարկաւոր կը կարծէ « միակերպել » զայնոք եւ ստեղծել այնոց մէջ « որէնսդիպական ճառսապարհով մի անբակասելի միութիւն » թէ խօսողաց եւ թէ գրողաց համար :

Այդ խնդիրը զատելի է : Առաջինն , որ է միակերպ « խօսել » , ահհնար է եւ բուն իսկ « յեղափոխական օրէնքների դէմ » : Եթէ « Բանաստեւրն ամենայն իրաւամբ կրում է՝ թէ ժողովուրդն ուզածին պէս իւր ստեղծած լեզուի ծնունդը դարուց ի դարս կրնայ փոփոխել , անկախ ո՞ր եւ է կամենաց արգեն չռնենք » , Բալաստեանցն ուստի՞ կ'երազէ այդ « օրէնսդիպական ձեւնապարհով անքակտելի միութիւնը » զաւտական երկու բարբառոց մէջ : Եւ կը հարցնեմ . « ամենայն իրաւունք » տալը Բանաստիւրին ընդդէմ « կանոնական արգելմանց » , եւ ապա այնոր հակառակ « օրէնսդիպական ձեւնապարհ » առաջարկելն՝ ինքն ինքեան հակասել չէ՞ : Բայց թողումը զայդ : Այսպէս չէ եղած ազգ մի եւ ոչ ժամանակ մի՞ յորում ամենայն զաւտեք իրենց սեպհական լեզուն չունենան շատ կամ սակաւ զանազանութեամբ ի միմեանց . նոյն իսկ մեր ազգն արդէն ք զարուն՝ ուստի

եւ քան զայն շատ յառաջ՝ ունէր իւր պէս պէս բարբառները , (Կորին , յէջ 12) : Ուրեմն Բալաստեանցը անկողք է համոզուի՝ թէ բացարձակները խօսողաց մեծամասնութեան — իւր փափաքը մի լեզուով խօսելու : Եթէ մինչեւ անգամ յաջողի այդպիսի բռնի միութիւն մի , ի մօտոյ զարձեալ պիտին հերձել զայնոր « յեղափոխական օրէնք » :

Բայց հնար է եւ կարեւոր իսկ՝ ինչպէս ցուցինք անցեալ անգամ՝ միով « գրել » , փակելով զայն « օրէնսդիպական ձեւնապարհ » մէջ , որպէս շատ վարեր վարեցան մեր նախնիք զբարբառ լեզուով : Եւ երբ փորձեմք այս կամ այն զաւտականով կամ , նորակազմով գրել , ինչպէս կ'ուզէ Բալաստեանցը , հարկաւ այդ լեզուն դեռ անիմանալի պիտի մնալ այն բոլորին՝ որք ուրիշ բարբառով կամ բարբառներով կը խօսին , եւ կամ ամէն զաւտեք պիտին աշխատիլ հասկանալ զայն : Համարեմք թէ վերջապէս հասկացան : Այժմ հետեւեալ հարցումն կը ծագի մեր մօտաց մէջ . եթէ այդ ձեւնապարհով ազգին ամենածմ մասն պիտի զգնէ եւ կարգու լեզուով մի զոր չխօսի , այն է ունենալ մի նոր գրաբար , — այսպէս աշխարհաբարեանք կը ստիպուին խոստովանել պէտքը զատ գրական (թէ եւ անխօս) լեզուի , — եւ այդ բանն « իրերի բնական ընթացքին հակառակ » չէ , ինչեւ ապա սովորութիւնը նախկին գրաբար լեզուի , որ կրնայ նոյն այդ նոր գրաբարի ձեւնապարհով ինքն այլ կենդանանալ գրականութեան մէջ եւ հասկանալի դառնալ բոլորին , « իրերի բնական ընթացքին հակառակ » կը համարուի . երկու պայմանի մէջ այլ հաւատարապէս արուեստ եւ աշխատութիւն չեն մտներ : Դարձեալ՝ եթէ բարբառները միացնելով , առսահայն իւր այս ձեւը՝ զոր օրինակ՝ « առում եմ վասակին » , պիտի փոխել ըստ տաճկահային՝ « կ'առեմ վասակը » , կամ թէ սա առսահային հետեւել , մին կամ միւսն ընդունենալ ձեւեր գորս յասալ չունենին , ինչու որքա նոյն գրութեամբ չկարողանան բռնել նա եւ գր . « առեմ զվատակ » , որ քան զառսահայինն աւելի՞ մօտ է տաճկահային , եւ առսահայէն այնչափ հեռի՞ որչափ

տանկահայրին է : Եթէ օրինաւոր է իրարու համար « գործարից էլ աւելի պծաւորմանն չի » լեզունը իրարու հետ զօղել եւ զրել, ինչո՞ւ ուրեմն կը հալածուի այդ համեմատաբար աւելի դիտարմանելի գրաբարին ոչ միայն զուտ գործածութիւնն , այլ շատերէն եւ խոսնունքն իսկ զրաւոր աշխարհաբարի հետ :

Այս բացատրութիւնը՝ թէ գրաբարը « դաւ ըստ շտապարութեան որոս եւ պահանջների համեմատ չէ » , գրաբարն « յեղափոխական օրէնքների դէմ » է , գրաբարն « իրերի բնական ընթացքի հակառակ է » եւ այլն , աշխարհաբարեանց բերանի մէջ անիմաստ բանաձևեր դարձած՝ ստեպ կը կրկնուին թուլթակորէն անգիտակցաբար , յի՛ լուսամտը , բռէք մեզ . քան զձեզ յառաջ ապրած հայք՝ որք աշխարհաբար խօսեցան եւ գրաբար գրեցին տասն դար , (շարարտեանք աւելի կա , նուրի՝ ք դարէն) , խաւարի՞ մէջ թափառեցան , բնութեան հակառակ գնացին , Նոքս եւս ձեզ նման մարդիկ էին , ինչպէս կը կարծուի . բնութիւնն ինչո՞ւ չթելադրեց նոցա որ առէն զարուս մէջ մի քոր գրաւոր լեզու ստեղծեն , թողա՛յ ի ճաց սկզբնականը* . բնութիւնն իւր օրինաց եւ ընթացից զաղտնիքը բանասիրաց եւ Բաղսեանց միայն յայտնեց : Չափազանց յանձնապատասխութիւն : Ո՛ր , տեսրդ . պէտք է խառնովանել՝ թէ ձեր համոզմունք իրեւ զուտ տեսութիւն իս :

* ԺԱ-Բ դարերէն սկսան ոմանք աշխարհաբար եւս զրել տղայոց եւ ուսման վերաբերեալ գործերն , զոր օրինակ՝ առական Ենրիկուսին , զիւր վաստակոց , բժշկաբանք եւ այլ նմանիք , որով ընթերցողք դիւրաւ օգտուին : Իսկ պարզ գրաբարով մի զրել շարունակեցին կրօնական , պատմական , քերթողական եւ այլ գործերը : Այս համեմատ եւ մեր անցեալ անգամ յայտնած համոզման՝ նոր լեզուով շարադրելու առօրեայ գրուածները , լրագիրք , զատագիրք համալսաց , կենցաղականք (բնաբանականք , աղուեստականք եւ այլք ի գործածութիւնն ուսման) . եւ հնով զայնոք զորոյ յամենայն դարոյ պիտին գործածել ուսումնականք միայն , որպիսիք են նախալիշեալ գրաբարքն առ նախնին :

պատ անհիմն են . իսկ մերոց գործադրութեան համար միայն կամք կը խնդրուի :

Դիտողութիւն մի :

Մեր օրեր սգեղ սովորութիւն մի ելաւ , ուսմամբնութեան կամ թերեւս անկարողութեան յառաջ եկած . կը հրատարակուին նուրի նեաց գրութիւնք կամ թարգմանութիւնք հին լեզուով , եւ այնոց յառաջաբան կամ ծանօթութիւնք կը գրուին՝ նոր լեզուով , հակառակ ցարդ եղած սովորութեան միջիծաւրանց եւ այլ բանասիրաց : Երկու բարքառ մի մատենի մէջ՝ կը նմանի « զգձից պաւնոց ի մարդկեղէն զօղել զըրուի » ըստ նմանութեան Որատեան : Հրատարակելիք պարտին մատելի՝ թէ այդպիսի գործոց ընթերցողք գրաբար բնագիրը կամ կը հասկանան կամ ոչ . եթէ կը հասկանան , ապա կ'ըմբռնեն նա եւ այնոց յաւելուածները՝ երբ գրաբար լինին . իսկ որք բնագիրը չեն հասկանալ , նոցա համար յաւելուածոց ընթերցումն այլ աւելորդ է : Եւ որպէն միէ՞ որ հետաքրքրի գիւն այդպիսի պատկան ձաւտեանգրական գործեր , եւ հասկանալ գրաբար : Իսկ նախնեաց մատենագրութեանց վերայ լոկ հարեւանցի տեղեկութիւն մի տաւ . նայ ցանկացողք փոխանակ զայնոք զատ զատ գնելու եւ կարդալու , բաւական կը համարին զիմել մի մատենագիրտութեան , որոյ մէջ զաննն այնոց բոլորին վերայ ծանօթութիւններ :

Ուրիշ ազգութիւն մ'այլ : Աստի երեսուն , վաթսուն եւ այլ տարիներ յառաջ գրուած եւ տպուած աշխարհաբար ստեպ գործածուած երկեր այսօր վերստին կը տպագրին անփոփոխ՝ նոյն հին լեզուով : Փափաքելի էր՝ որ առանգապահ տպագրիչը հասկանային , թէ այնոց ծերեալ կամ յոյժ ուսմիկ եւ այլազգի բառք եւ ասացումք , եւ կոչոտ ուղղագրութիւնք , որք արդի գրականութեան մէջ անգործածելի են եւ խժականք , հեղինակութիւն չունին , — զի հեղինակութիւնն ընդունելի եւ գործածական լինելու մէջ կը կայանայ , — թէ եւ այնոց զրիչը նշանաւոր լինին իւրեանց համբաւով : Ազգը նոցա իմաստները

կ'ուզէ, եւ ոչ այն լեզուներ՝ որովք նոքա իւրեան հետեւելով վարեր են երբեմն, եւ ինքն այժմ թողեր է իբր խոսելի. լեզուներ՝ որոց ոմանք մինչեւ անգամ անհասկանալի են արդի համբալկաց ի դասագիրքս եւ յայլ քս. Արեւը մատակարար մէջ ո՞վ կը ցանկայ տեսնել. Սրբա- գրելով այդպիսի գործեր, զէթ թող համա- բուի՝ իբր թէ նոր կը թարգմանուին յօտար լեզուէ կամ հին գրաբարէ և եւ ծանուցուի եւս հեղինակի լեզուին փոխուելը, թէ կ'ու- զեն՝ ճշակ մ'այլ տալով այնոր ի յառաջա- բանի ք թարգմանել՝ կ'ըսեմ. Եղիշէ կամ Բոսուէտ թարգմանուելով, կը զարգարին լի- նել ինչ որ էին յառաջ. Այս խօսքը, «այն- չափ աշխատանք քաշել, բարայ մասրաֆ ընել ու հարսնիք ընել, անկից էտեւ կնկան կամ էրկան խաշը քաշել, զաւիին ուղրին այնչափ տէրտ քաշել, ինչուան որ հասըլ բերեն ու մարդ ընեն իրենց զաւուր» (Դեղ կենաց), եւ այլ այսպիսիք, որք քաղմաց համար գրաբարէն շատ աւելի անհասկանալի են, եւ խորթն, ինչպէս՝ «իս ասդիս թողուց, մէկալ ազգաբար առաւ անդին տարաւ... ա- սանկ դուրս ներս ելլալ մանալնինի» (Վարք սրբոց) եւ այլ նմանիք ուղղուելով՝ թարգմա- նութենէ տարբեր կամ պակաս բան եղած կը լինի. Այսոց հեղինակք արդէն ինքեանք կը բողոքեն իւրեանց առ հարկի գործածած լեզուաց

դէմ (վրջք. Դեղոյն կենաց), եւ այսու զմեզ բարոյապէս կը պարտաւորեն սրբել իւրեանց գործերն այնոցմէ՝ երբ այլ եւս այնոց կա- բատութիւն չկայ :

Երրորդ կէտ մ'այլ, Բանասիրական հա- տուածոց եւ գրող մէջ օտար մատենագրաց վկայութիւնք մէջ կը բերուին հեղինակաց լե- ղուօք, որք հաղիկ սակաւուց մեր ազգէն ծա- նօթ են. զոր օրինակ յունարէն ք լատինե- րէն, գերմաներէն ք ռուսերէն (տառակահայոց համար), եւ այլն. — Թէ նոյնպէս գործա- ծուած առածներու դէմ արտունջներ լուեցան ազգէն՝ յայտնի է. — Այդ բանասիրաց գիտաւորութիւնն ի՞նչ է. եթէ իւրեանց քա- ղածներն ամէն ընթերցողաց չհասկացնելն է, զտած են յարմար ճանապարհը, թող յառաջ տանին. իսկ եթէ հասկացնել կ'ուզեն, ինչու զայնո հայերէն չեն թարգմաներ կամ զէթ երկու լեզուով եւս գրել. քսան լեզուներէ մի բարենշակաւ խառնուող յօրինելն ի՞նչ համ կը զգան. թերեւս չեն վստահիր իւրեանց վերայ անսխալ թարգմանելու. բայց կարծեմ բոլորովին անհասկանալի ընելը մեծագոյն շար է. Այս թէ ոչ՝ դէթ միայն իմաստը մէջ բերեն, քան թէ ընթերցողաց մեծա- մասնութեան համար մեռեալ բառերը :

ՈՄՆ

Յ. ԳԵԼԻԱՌԱՎԱՆ ԲԱՌԵՐ ՈՒՐՄԻՈՅ ԵՒ ՍԱԼՄԱՍԵՒ ՀԱՅՈՑ

(Մասնական պատասխան յոչին ամսոյ Սոքրիստոսիկի երրորդ հարցման)

(Շար. տես յէջ 544, 1897)

Բարք

Նշանակոչարիւնք

Շէլ ք ք ք ք ք ք ք Սշորայ, Հանար. Թրք. չափտար ք
Հինած ք ք ք ք ք ք ք Սարգիստայն ք
Պընի ք ք ք ք ք ք ք Զակընգեղ ք
Ճախարմանուկ ք ք ք ք ք ք ք Փաքթ թոչնոց տեսակ մը ք
Կորմըմիկ ք ք ք ք ք ք ք Շանանան, հաւ Մժեղ ք
Մժիկ ք ք ք ք ք ք ք Զանն ք

Հեղուակ	Սղիս , փակաղակ , թ. մանտալ :
Ծամիշաբան	Աղլըկանց հիւսած մապին ծայրը կապած արծըթէ զարդ :
Կաճոտիկ	Մեծ ծիծառն :
Պէմ , Բէմ , Բում	Բուխնակ :
Կշարբըյր	Հարսընըյր , հարսին մօտէն պնացող :
Կանաչկարմիր	Ծիւածան :
Շրրդկալ	Որոտալ երկնից :
Բոժոժ	Շեքամի որդին բնակարանը , մետաքսեայ քսակը :
Ճիճկած	Տխուր , մաղձաւ , նիհար , հիւժեւալ :
Քուր	Մխտոյ :
Օրոն , Օրոշ	Յուսութուլունք , զոր տղայոց պուխը կը կապեն աչք չառնելու համար :
Պուլուել	Կրկու ակի մէջ խմորէ գոտրկներ շինել :
Հին , Խին	Զգեստ արանց բոլորի նման . թ. Արքալըք :
Ակոխմածա	Հարսին օժախն հետ փեսային տունը տարուած կերակուրը :
Բիժուել	Վերջանալ :
Քամըտալ , Քըմըտալ	Քծնիլ շանց :
Բաշ	Սխտորի բոյսին տերեւները :
Տօրախ	Սամիթ . թ. ռեզեհէ :
Լաց , Լախ	Լիկած , խլիւլած , թոյլ :
Պողոնակ	Ուռեցք (մէջը ջուր լցուած) . — ուռիլ , բշակ :
Քարկիւն	Ոտքի մատերուն տակ պիկը կոտ . թ. մաքր :
Թուր , Թոր	Ականջին բլթակի ներքե գտնուած մասը :
Լիւլիկ	Օրորոցի աղայոց չլուծի խողովակը . թ. սիւպիւն :
Կըխիւլ , Ուրկալ	Ործկալ , փոխել :
Ուրճըտալ , Օրոշկըտալ	Թօրանջել :
Տըֆկել	Բերնին մէջ ժողովել . — Բերանալիւր :
Պառլ	(կովու , և այլն) ծիծին ծայրը :
Ալ	Թոնրին օդ բանելու ծակը :
Դաղձ	Անանուխ , նանէ վայրի :
Դաշտահալ	Աքեղաձագ :
Կոտր ընկնալ	Մնանկանալ :
Ճղակ	Այր , քարայր , խորոփոք :
Թափթըփա	Հաստ լաւաշ , շօթ :
Լում	Երկաթէ լծակ ծանրութիւն վերցընելու , և որմեր ծակելու :
Տնօրիք	Տունը շինուած (բան) :
Պարտաւիկ	Փոքրիկ սափոր :
Լողալ	Սահել :
Խըրշալա	Խեչափոր :
Կոյ , Կօ . — Ընկօ է	Ահա , հոս . թ. իշտէ . — Ահաւասիկ հոս է :
Դա , Դաղ . — Դաղ քո մօտը	Ատ , հոս . — Այստեղ քեզի մօտ :
Տատէր	Դայեակ , կանկարարձ , կաթնտու :
Խլէփ , Լիւփ	Վերմակ :
Ծմէտ	Որ և իցէ տատիկ զունոյ աչքը առնուլը :
Ճնաղ . — Ճնաղ քաշել	Հաւքաշ , ճինակ , թ. ետտէս , ետտէս բռնել :

Լէհէզ	Տառք սեան վրան յեցած մեծ գերանք , որուն վրայ կը հանգչին տանիքին գերաններուն (դարձերուն) ծայրերը :
Պլիւլ	Սրինգ հովուաց :
Լամուկ	Տղայ թուրքի (աղջիկ , մանչ) :
Կոպլէկ	Երառի տունկ :
Շկուն	Խաւարծիլ :
Ճնճղան պաշար	Մութ կանաչագոյն խոտ մը :
Փեղիկ տալ	Փայլել , փալփլել , շողալ , շողլըղալ :
Խալ	Պխակ , նիշ . թ . պհնէք :
Կուզ	Փոքրիկ արծիւ :
Կրեանկոթ , Գրեանգոտ	Կրիայ :
Երբանհասուկ	Միջատ մը , որ ծիրանի հասուննալու ժամանակ կը գոյնայ :
Դասգրխան	Փոռց սեղանայ :
Ջաղզի , Ջաղզիկ	Հողէ ամանի և կամ թրծեալ աղիւսի կտորներ :
Խւլլըլիկ	Կանաչ մը , որ աղցան կը շինեն :
Փարփինա	Փրփրեմ :
Ուրձ	Գետի մէջ ձեացած կղզի և թերակղզի :
Խուրիկ	Աբորի կամ վեցիկի առաջին եղանց լուծը :
Խուրիկվար	Խուրիկը քշող տղան , որ եզան վիզը կը նըստի :
Երեքթփէն , Չորսթփէն , Վեցթփէն	Երեքուկ (խոտ) , Չորսուկ , Վեցուկ :
Պարեխ	Որովի նման բոյս մը որ ցորենի մէջ ալ կը բարձրանայ , ծաղիկը կապոյտ-ճերմակ փոքր ինչ վարդազոյն :
Էշկաթնուկ	Դեղին ծաղիկ ունեցող խոտ մը , որուն կտրուած ցօղունէն և տերևներէն կախնանման դառն հիւթ կը վազէ . զոր շաքարի վրայ կաթեցընելով լուծողականի տեղ կը ծառայեցընեն :
Սակոռ (Սակառ)	Մեծ սապատ յարդի :
Քթոց	Սապատ փոքրիկ :
Սղկել	Մանրել , փշրել :
Տղփիլ	Մըլտիլ :
Դատեւ	Շահիլ :
Նուիկ	Ապուրի մէջ դնելի բոյս մը , իբր համեմ :
Մնուլ	Հաւու , աղանդոյ ոջիլ :
Արառոն	Գիհի ծառ :
Կըռ	Բոր . թ . ոչդոց :
Գինձ (սարի) , Ուլի ականջ , Կոլի ճակատ , Մէմէծծուկ , Խարածուա , Խարածիլ , Տըտուանպոկ , Թթուաշուկ , Փշփշուկ , Աղջիկիտակ , Զանտալա , Շամբալա , Կնորա , Գեանդալա , Շուէշա :	

Դատապիւն խոտեր կամ արմատներ :

Բանաստէր

